

ABD'nin Türkiye'de din-devlet ilişkisini konu alan kriptolarına, "Bu ne biçim laiklik" sorusu hâkim. 2003'teki bir belgeden: "Laikliğin 'Türk' versiyonu, ABD'dekine yüz seksen derece zıt. Dinî kurumlar sadece katı bir devlet denetimi altında değil, aynı zamanda Türk devlet aygıtının ayrılmaz parçası."

Amerikan gizli belgeleri, AKP'yi ABD'ye şikâyet etme yarışına girenler olduğunu da gösteriyor: "Birçok laik Türk, AKP liderlerinin, İslam davasını ilerletmek için takiye yaptığına bizi ikna etmeye çalışıyor. AKP'nin sadece Batı'ya yaranmak için hoşgöründen yana çıktığını söylüyorlar..."

Kemalist İslam üretiliyor

İnternette "ABD ve İlmli İslam" kelimeleriyle yapılan basit bir arama 695 bin sonuç veriyor. "Amerika'nın dayattığı ılımlı İslam modeli" ve buna benzer başlıklar taşıyan, birçoğu ziyadesiyle kestirmeci rapor, haber, analiz vb. hiç de az değil. "WikiLeaks Türkiye Belgeleri" arasında ABD'nin böyle bir "model" hazırlayıp, Türkiye gibi ülkelere dayattığının somut ipuçları yok ama Washington'ın, İslam'ın "ılımlı" halini sevdiği, "radikal" İslam'la mücadele etmeye çalıştığı ve bu amaçla, Türkiye'yi yakından izlemeye, Türk İslamî çevreleriyle yakın ilişki kurmaya özel bir önem verdiği Amerikan resmî yazışmalarında görülüyor.

ABD'nin Türkiye'deki İslamî kesime bakışını, "11 Eylül 2001 öncesi ve sonrası" diye iki dönem halinde incelemek mümkün. Tabii, "AKP öncesi ve sonrası" diye bir ayrım da yapılabilir.

Mesela, 28 Şubat 1997 öncesindeki Amerikan kriptolarında Türkiye'de "Şeriat yandaşlığı" konusu özel bir yer tutarken, "İslam" ile "radikalizm" ya da "İslam" ile "terör" kelimelerinin yanyana getirildiği yazışmalar daha ziyade 11 Eylül 2001 sonrasında gerçekleşmiş.

Daha yakın zamana ait WikiLeaks belgelerinde ise, ABD'nin, Türkiye'deki İslamî inanç ve uygulamaların çoğulluğuna artan ölçüde saygı gösterdiği, devletin katı laikçi uygulamalarını ise giderek daha fazla ve "gerçek anlamda laikliğe aykırılık" temelinde eleştirdiği dikkat çekiyor.

Bugün, "WikiLeaks Türkiye Belgeleri" dosyası kapsamında, ABD'nin Türkiye'deki İslam'a ve laikliğe bakışını farklı yönleriyle yansıtan resmî yazışmalar arasından seçtiğimiz, 1999, 2003, 2005 ve 2009 tarihli dört ayrı telgrafi sunuyoruz.

1996: Türkiye'den Şeriat manzaraları

"WikiLeaks Türkiye Belgeleri"nin en eski tarihilerinden biri "Türkiye'de Şeriat Görüntüleri" başlığını taşıyor. 18 Kasım 1996'da dönemin ABD Ankara Büyükelçisi Marc Grossman'ın onayıyla Washington'a gönderilen telgrafın tam metnini sunuyoruz:

1) Ankara Büyükelçiliği Siyasi Müsteşarı Richard McKee tarafından gizlilik statüsü verilmiştir. (Bu not, telgrafi kaleme alanın da Richard McKee olduğunu gösteriyor.)

2) ÖZET: Başbakan Necmettin Erbakan'ın İslamcı Refah Partisi'nin seçmenler arasındaki gücünü arttırmaya yönelik birliktir, Türkiye'de Şeriat'ın yeniden kurulması fikri de yeni taraftarlar kazanmış gibi görünüyor. Aşağıda, Refah bünyesindeki İslamcı kaynaklardan ve Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan aktaracağımız gözlemler, bu ülkede din, siyaset ve toplum konusundaki tartışmanın nereye doğru gittiğine hızlıca bakma fırsatı verebilir. Türkiye'nin büyük bölümü koyu dindar olan Kürt azınlığı da bu meselede merkezî bir rol oynayacağına benziyor.

KÜRTLER: "ŞERİATA SADIKLAR..."

3) Kürt olan Refah İstanbul Milletvekili Mehmet Fuat Fırat, 31 ekimde (1996) Siyasi Müsteşar (McKee) ile yaptığı görüşme sırasında, kendi etnik kardeşleri açısından dinin taşıdığı önemi değerlendirdi. Fırat, Refah'ın Merkez Yürütme Konseyi'nde Hakkârî, Silîrt ve Türkiye'nin nüfusunun çoğunluğu Kürt olan güneydoğusundaki diğer illerden siyaseten sorumlu olduğunu da kaydetti. (Fırat'ın Kürt ve İslam meselelerindeki otoritesi aynı zamanda tanınmış şecerelerinden kaynaklanıyor. Fırat, 1925'te çiçeği burnundaki laik Türk Cumhuriyeti'ne karşı ilk büyük İslamcı Kürt ayaklanmasını yöneten Palulu Şeyh Said'in torunlarından biri. Şeyh Said, bugün özellikle İslamî eğilimli Kürt milliyetçileri arasında bir tür kült kahramanına dönüşmüş durumda.)

4) Fırat, Kürtlerin "Şeriat'a sadık olduklarını" söyledi. Bu, Fırat'ın da aile bağları bulunan Nakşibendi tarikatının (teknik olarak yasadışı bir grup) öğretilerinin doğrudan bir sonucu. Fırat, Türkiye'deki Nakşibendi müridlerinin çoğunun Kürt olduğunu belirtti. Ama Fırat, Nakşibendi Kürtlerin fanatik olmadığını da söyledi ve buna delil olarak, Nakşibendilerin ritüellerinin, çok daha esrik nitelikteki Kadiri tarikatınkilere kıyasla nispeten ölçülü olmasını gösterdi. Fırat'a göre, Türkiye'nin Kürtleri, ABD'de sağlanan türden bir adalet istiyorlar, kendi dillerini kullanma ve kendi kültürlerini geliştirme hakkı da buna dahil. Fırat, Şeriat'ın bu özgürlükleri sağlayacağını söylüyor.

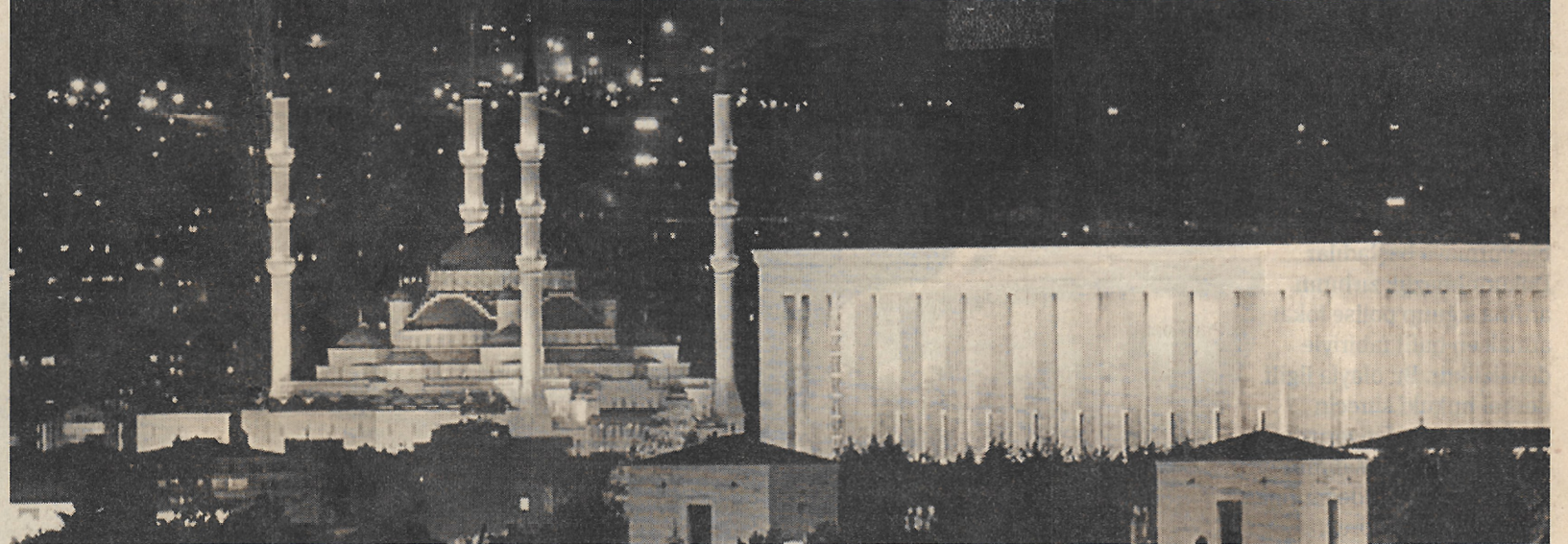
5) Fırat, müridlerinin aleyhine olacak şekilde kendi çıkarlarını gözetmek ve "devletle" ittifak kurmakla suçladığı birçok Nakşibendi şeyhinin tavırlarından duyduğu hayalkırıklığını da dile getirdi. "İstedikleri tek şey zengin olmak" diye şikâyetle bulundu. Bariz bir gururla, Şeyh Said'in kendi servetini bir ordu kurmak için kullandığını, "kendi parasını askerlere harcadığını" söyledi.

Kürtlerin intikamını alma andı içmişti

6) Fırat genç bir adamken, yazıları mistik Nurcu Hareketi'nin temelini oluşturan Said Nursî (Said Kürdî diye de bilinir) ile karşılaşmasını da anlattı. Fırat'a göre, Nursî, İslam ve Kürt kültürü üzerindeki yararına etkinlikleri nedeniyle Mustafa Kemal tarafından hapse atılmıştı. Nursî, 1960'daki ölümünden önce de, Fırat'ın da aralarında bulunduğu bir grup Kürt ileri geleninin önünde, Kürtlerin "Kemalistlerden intikamını alacağı" üzerine and içmişti.

... AMA BU NEDİR?

7) Fırat gibi, Refah Bitlis Milletvekili Abdülhalûk Mutlu da Nakşibendi bir Kürt ve 14 Kasım'da, Siyasi Müsteşar ile INR'dan (ABD Dışişleri Bakanlığı bünyesindeki İstihbarat ve Araştırma Bürosu) gelen ziyaretçilere, Kürtlerin İslam'ın prensiplerine "bağlı" olduklarını söyledi. ABD'de üniversitede okuyan yeğeninin, insanlara ABD'nin "dünyanın en İslamî devleti" olduğunu, çünkü orada Şeriat'ın adalet ilkelerinin diğer herhangi bir rejimden daha yüksek bir derecede benimsendiğini söylediğini gülererek bize anlattı.

"Cami inşaatı, imamların işe alınması ve her türlü dinî tavsiyenin yapılmasından resmen devlet sorumlu" diyerek Türkiye'nin tuhaf laiklik anlayışını Washington'a rapor eden ABD'li diplomat şunu da ekliyor: Bu işlevler, Diyanet'in asıl amacının yanında ikinci önemdedir. Bu amaç, İslamî fikirlerin Atatürk'ün devrimine karşı tehdit oluşturmasını engellemektir.

Refah, dinî düzeni bile MGK'ya sorar

8) Mutlu, Kürtlerin aklında bugün Şeriat'ın özgürlük ve demokrasiye ilişkilendirildiğini ama tıpkı "demokrasi" gibi, "Şeriat'ın da ne anlama geldiğinden kimsenin emin olmadığını" söyledi. Mutlu, ülkedeki demokrasi dekoruna rağmen, Türkiye'nin geri kalan Kürtleri gibi kendisinin de hiçbir zaman gerçek bir demokratik rejimde yaşamadığını ve bu nedenle de, gerçek bir demokrasinin nasıl işlediği hakkında çok az şey bildiğini itiraf etmesi gerektiğini söyledi. Bu tezini örneklemek amacıyla da, Refah'ın Türkiye'de dinî bir düzen kurmayacağı öngörüsünde bulundu ve bunun yerine, günün birinde parlamentoda çoğunluğu elde etmesi durumunda, Refah'ın "Millî Güvenlik Kurulu'na bu konu hakkındaki görüşlerini" soracağını belirtti.

Sünni İslam yıllardır hiç değişmedi ki

TÜRKİYE İLE TALİBAN ARASINDA HİÇ FARK YOK

9) 14 Kasım'da Siyasi Müsteşar ve INR memurları Diyanet İşleri Başkanlığı Araştırma Dairesi Başkanı Niyazi Kahveci'yi ziyaret ettiler. Bir İslam bilgini olan Kahveci, Ortaçağ'dan bu yana İslamî doktrininde pek az değişiklik olduğunu söyledi. Dolayısıyla, Sünni İslam'ın Türkiye'deki şekliyle Afganistan'da Taliban'ın uyguladığı şekli arasında temel bir fark yok. Müslümanlar Kur'an'ın sözleriyle bağlı olduklarına inanıyorlar. Kahveci ve akademideki bazı meslektaşları İslamî prensiplerde, modern demokratik dünyaya uyum sağlayacak şekilde "reform" yapmaya çalışsalar da, Türk ilahiyatçıların çoğu, mesleklerini "Cezayir ya da Mısır'da" öğrenmişler. (Bunları, Şeriat'a ilişkin radikal "köktendinci" ya da geleneksel görüşlerin öne çıktığı yerler anlamında okuyunuz.) Kahveci,

Necmettin Erbakan

Diyanet'te çalışanların çoğunluğu gibi, Türkiye'nin üniversitelerindeki ilahiyat profesörlerinin de genel olarak Refah'a destek verdiklerini de ekledi.

10) Kahveci, Refah'ın mesajını halka ulaştırmakta ve esasen kendini dindar Türklerin bir numaralı davrandığını belirtti. Kahveci'ye göre, laik partiler İslamcılara karşı harekete geçmekle Refah'ın elini güçlendirdiler. Mesela, siyasi içerikli televizyon tartışmaları, rutin olarak, bir yanda Refah'ın, diğer yanda diğer herkesin yer aldığı birer hesaplaşmaya dönmüştü. Bu da, Refah'ın dindar kimliğini, izleyicilerin aklında meşrulaştırdı. Üstelik, laik partilerin bunu kabullenmekten başka pek bir seçeneği de yoktu. "Nasıl olsun ki" dedi Kahveci, "onlar İslam hakkında hiçbir şey bilmiyorlar."

YORUM: ŞERİAT'I TANIMLAMAK VE OYLARI KAZANMAK

11) "İcma"—konsensus— geleneksel olarak, Kur'an, Sünnet ve Hadis (Muhammed Peygamber'e atfedilen gelenekler ve deyişler) ve "İkayas" (analojiler kurarak mantık yürütmek) ile birlikte İslamî içtihadın esas kaynaklarından biriydi. Bugün ise "İcma" demokratik ve İslamî prensipler arasında ortak noktalar bulmaya dönük akademik gayretlerin ilgi alanı.

12) Klasik içtihadta "İcma" eğitimcilerin konsensüsü anlamına gelirdi; İslamî doktrin'in nazik konuları üzerine eğitim görmemiş olanların fikirlerinin bir ağırlığı yoktu. Bu geleneksel tavrı sürdürülen Türkiye Müslümanları da, İslam bilginlerinin Şeriat'ı yorumlamasına ve inananları aydınlatmasına memnuniyetle razı oldular. Siyasi bakımdan, şimdî Refah sayesinde laik rejime bir İslamcı alternatif ortaya çıktığından, tarihteki koşulların etkisiyle bugüne kadar laik partilere oy vermiş olan birçok dindar "muhafazakâr" seçmen artık, Başbakan Erbakan, ya da yandaşlarının ona verdiği adla "Hoca" için, koparılmaya hazır olgun bir meyve.

Şeriat isteyenler küçük bir azınlık

13) Kahveci'ye göre buradaki sorun, Refah'ın "Ortaçağ'dan kalma" Şeriat algısının, din bilginlerinin incelemesinden ve rekabetten muaf kalması ve Kemalistlerin İslamî siyasi nüfuzla olan husumetinin, konu üzerine serbest ve bilgili bir tartışma yürütülmesini engellemesi. Kendi siyasi alternatifleri olmadığı için, Türkiye'nin dindar Kürtleri de Refah'ın saflarına katılmaya başladılar ve böylece Erbakan'ın partisinin Türkiye'nin en büyük partisi haline gelmesine yardımcı oldular. Kahveci, Türkiye'nin geri kalanının büyük bölümünün de onları takip edeceğinden korkuyor.

14) Bizim algımıza göre, Şeriat'ı yeniden kurmayı destekleyenler, hatırı sayılır ve sayıları giderek artan bir grup da olsalar hâlâ küçük bir azınlık. Daha önemlisi, (nadiren kişisel dinî vecibelerini yerine getirirler bile) kararlı biçimde laik ve inanmış biçimde dindar/İslamcı olan yurttaşları birbirinden ayıran çizgiler kuvvetleniyor. Özellikle üniversite kampuslarında şiddet olaylarının başgöstermesi pekâlâ mümkün.

2003: Diyanet, dinin bağımsızlığına karşı

Taraf'ın elde ettiği 11 bin civarındaki WikiLeaks belgesi 2000'li yıllar ağırlıklı ve bu

toplamda, 28 Şubat dönemine ilişkin fazla telgraf yok. Bununla birlikte, Marc Grossman'ın büyükelçiliği döneminde Ankara'daki ABD diplomatlarının ve esasen kendini dindar Türklerin bir numaralı sözcüsü konumuna getirmekte çok akıllıca davrandığını belirtti. Kahveci'ye göre, laik partiler İslamcılara karşı harekete geçmekle Refah'ın elini güçlendirdiler. Mesela, siyasi içerikli televizyon tartışmaları, rutin olarak, bir yanda Refah'ın, diğer yanda diğer herkesin yer aldığı birer hesaplaşmaya dönmüştü. Bu da, Refah'ın dindar kimliğini, izleyicilerin aklında meşrulaştırdı. Üstelik, laik partilerin bunu kabullenmekten başka pek bir seçeneği de yoktu. "Nasıl olsun ki" dedi Kahveci, "onlar İslam hakkında hiçbir şey bilmiyorlar."

27 Haziran 2003'te, ABD'nin Ankara Büyükelçiliği'nde Maslahatgüzar konumunda bulunan Robert S. Deutsch'un onaylayarak Washington'a gönderdiği "Diyanet'in Denetlenmesi Savaşı" başlıklı telgraf, hem bu açıdan hem de Türkiye'deki "laik" sistemin ABD'de nasıl algılandığını yansıtmaya bakımından dikkat çekici. Orijinalinin tam metnini bugünden itibaren internet sitemizde de bulabileceğiniz telgrafın bazı bölümlerini aktarıyoruz:

ÖZET: AKP hükümetinin Türk camilerine 15 bin ek imam alınması yönündeki önerisinin yarattığı yeni tartışma, dinin Türk kamusal hayatındaki rolüne ilişkin kadim tartışmayı yeniden canlandırdı. Bu tartışma aynı zamanda: 1) hem katı laikçilerin hem de dindar muhafazakârların "İslam" kartını kendi çıkarları için kullanmaya çalıştıklarını, 2) Türkiye'de monolitik ve siyasi birleşmişlikten uzak olan İslam'ın, birçok laikçinin itiraf ettiğinden daha esnek, anaakım toplumun içindeki köklerinin de daha derin olduğunu gösterdi.

CAMI VE DEVLET: BİRLEŞİK, AYRI DEĞİL

Batılılaşmanın en azından taklidini yapan Türk elitler ve yetkililer, Atatürk'ün döneminden beri Türkiye'de laikliğin niteliğini belirleyen şeyin, "cami ile Devlet" in kurumsal olarak birbirinden kesin biçimde ayrılması olduğunu yabancılarla anlatıp dururlar. Aslında, laikliğin "Türk" versiyonu ABD'dekine yüz seksen derece zıttır; dokulara derinlemesine nüfuz etmiş ve anayasa tarafından korunan bir alışkanlık değil, anayasayla kutsallaştırılmış ve zorla kabul ettirilmiş bir Devlet ideolojisidir. Türk yasaları dinî düşüncü ve duyguların kamusal alanda yer almasını açıkça yasaklama da, dinî kurumlar sadece katı bir devlet denetimi altında değil, aynı zamanda Türk Devlet aygıtının ayrılmaz bir parçası halindedirler.

Diyanet İşleri Başkanlığı yaklaşık doksan bin personeliyle Türk Devleti'nin en büyük organlarından biridir. Cami inşaatı/teftişi, imamlar gibi dinî memurların işe alınması ve her türlü dinî tavsiyenin yapılmasından resmen sorumludur. Bu işlevler, Diyanet'in asıl amacının yanında ikinci önemdedir. Bu amaç, Cumhuriyet'in ilk günlerinden bu yana olduğu gibi, "İslamî" fikirlerin ve bağımsız dinî kurumların Atatürk'ün laik devrimine karşı tehdit oluşturmasını engellemektir.

Dolayısıyla da, bu kurummu kötülerin—ki buna İslamcılar, merkezdeki muhafazakârlar ve liberaller dahil— gözünde Diyanet, bir uçtan bir uca Anadolu'da ve İstanbul ile Cumhuriyetçi Ankara'nın daha az elit köşelerinde yaşanan çok çeşitli inançlarla pek az ilgisi olan bir "Kemalist İslam"ın üreticisidir. Bu kurum, Türkiye'nin hatırı sayılır büyüktükteki Alevi (laik Devlet'i kuvvetle savunsada, Diyanet'in Türkiye'nin Sünni çoğunluğunun hâkimiyetini güçlendirmesinden uzun süredir kaygı duyan heterodoks Şii azınlık) topluluğu tarafından bile eleştiriliyor.

1 Buradan yukarı